

Econder |

International Academic Journal

[Econder], 2020, 4 (2): 479/504

Covid-19 Salgınının Tüketicilerin Talep Yapısı Üzerindeki Etkileri

&

The Effects of Covid-19 Pandemic on Consumers' Demand Structure

Şerife Merve KOŞAROĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Finans,
Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü

mervekosaroglu@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-2563-5753

Esra AYDIN ÜNAL

Dr.Öğr. Üyesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Zara Veysel Durgun Yüksek
Okulu, Sigortacılık Bölümü

eaunal@cumhuriyet.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-3190-8041

İlkay NOYAN YALMAN

Doç.Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü

iyalman@cumhuriyet.edu.tr

Orcid ID: 0000-0003-2999-5374

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 04.11.2020

Kabul Tarihi / Accepted : 12.11.2020

Yayın Tarihi / Published : 30.12.2020

Yayın Sezonu : Aralık

Pub Date Season : December

Cilt / Volume: 4 Sayı – Issue: 2 Sayfa / Pages: 479-504

Atıf/Cite as: Aydın Ünal, E , Noyan Yalman, İ , Koşaroğlu, Ş . (2020). The Effects of Covid-19 Pandemic on Consumers' Demand Structure . Econder International Academic Journal , 4 (2) , 479-503 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/econder/issue/57015/821050>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Hayrettin KESGİNGÖZ- KSU University, Kahramanmaraş, 46000 Turkey. All rights reserved.

Covid-19 Salgınının Tüketicilerin Talep Yapısı Üzerindeki Etkileri

Öz

Covid-19 salgını, sosyal ve ekonomik alanlarda pek çok farklı etkinin ortaya çıktığı bir süreç olmuştur. Covid-19 salgını nedeniyle oluşan arz şoku, talep şokuna yol açarak ekonomilerdeki yapısal sorunların derinleşmesine neden olmuştur. Devletler bu noktada ekonomiyi güçlü tutmak üzere çeşitli teşvik paketlerini uygulamaya koymuştur. Bu çalışmada, salgını kontrol etmek amacıyla kısıtlamaların yoğun olduğu dönemde, Covid-19 salgınının hanehalkının tüketim harcamalarına dolayısıyla talep yapısındaki değişimlere etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, piyasadaki değişimler gözlemlenerek hazırlanan anketten elde edilen bulgulara göre; Covid-19 salgını tüketim, alışveriş tercihleri ve ödeme yöntemleri konularında etkili olarak, tüketicilerin talep düzeyinde değişikliklere sebep olmuştur. Salgın sürecinde, tüketicilerin virüse yakalanmayacak şekilde alışveriş ve ödeme faaliyetlerini gerçekleştirmeyi hedefledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Salgını, Talep, Tüketici, Tüketim, Sosyo-Ekonomik Etki.

The Effects of Covid-19 Pandemic on Consumers' Demand Structure

Abstract

The Covid-19 pandemic has been a process in which many different effects have emerged in social and economic areas. The supply shock caused by the Covid-19 pandemic lead to a demand shock and caused the structural problems in economies to deepen. At this point, states have implemented various incentive packages to keep the economy strong. In this study, it was aimed to determine the effect of Covid-19 to the changes in the consumption expenditures and so the demand structure of the household in the period when restrictions were intense to control the pandemic. For this purpose, according to the findings obtained from the survey prepared by observing the changes in the market; the Covid-19 pandemic caused changes in the demand level of consumers by affecting consumption, shopping preferences and payment methods. It was concluded that the consumers aimed to carry out shopping and payment activities in a way that they would not get infected during the pandemic.

Keywords: Covid-19 Pandemic, Demand, Consumer, Consumption, Socio-Economic Impact.

Giriş

Aralık 2019'da ilk kez Çin'in Hubei eyaletindeki Wuhan şehrinde görülen SARS-CoV-2 virüsü, çok kısa bir sürede dünyaya yayılarak Covid-19 salgınına neden olmuştur (Qiu vd., 2020:1128; McKibbin ve Fernando, 2020a:2). Covid-19 salgını önceki salgınlardan daha yıkıcı yapan unsur, Doğu Asya'da başlamasına rağmen, Avrupa ve Amerika kıtasında gösterdiği bulaşma hızı olmuştur (Ceylan vd., 2020:817). Virüsün bulaşmasının oldukça kolay olması, bu durumun altında yatan en temel neden olarak gösterilmektedir. Virüs, sağlıklı ve enfekte kişiler arasında yakın temas sırasında çoğunlukla öksürme, hapşırma ve konuşma yoluyla üretilen küçük damlacıklarla bulaşmaktadır. Kişiler ayrıca, bakteriyel bir yüzeye ve ardından yüzüne dokunarak da kolaylıkla enfekte olabilmektedir (Chao, 2020:1). Makalenin yazıldığı tarihte dünya üzerinde toplam 28 milyondan fazla doğrulanmış Covid-19 vakası bildirilmiştir. Salgının yol açtığı ölüm rakamlarıysa 900 bini geçmiştir (Worldometers, 2020). Ortaya çıkan bu rakamlar, dünyanın beklenilenden daha büyük bir salgınla karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Covid-19 salgını sürecini kontrol etmek amacıyla sağlık, eğitim, sosyal vb. alanlarda alınan tedbirlerin ekonomileri etkilemesi, küreselleşmenin olumsuz boyutunu belki de ilk defa bu kadar net ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda uygulanan seyahat yasakları ve sınırların kapatılması dolayısıyla dış ticaretteki daralma, küresel durgunluk endişelerini arttırmıştır (Nicola vd., 2020:185).

Covid-19 salgını süreci, yerelleşme ve ulusallaşma politikalarını yeniden gündeme getirerek tartışma konusu yapmıştır. Tartışmaların bu anlamda odak noktası ise, ekonomilerin bu süreçten olumsuz yönde etkilenmesi olmuştur. Bu etkilerin anlaşılabilmesi için Covid-19 salgınının ekonomideki aktarım kanallarının anlaşılması gerekmektedir. Mal ve hizmetlerin tüketiminin azalması doğrudan etkili olan birinci kanaldır. Salgının uzun sürmesi ve sosyal mesafe önlemleri, tüketicilerin evde kalma zorunluluğu ve uzun dönemli ekonomik beklentilerin kötümser olması tüketicilerin güvenini azaltmıştır. İkinci aktarım kanalı, finansal piyasa şoklarıyla oluşan dolaylı etkiler ve bunların reel ekonomi üzerindeki etkileridir. Üçüncü kanal ise, arz yönlü kesintilerden oluşmaktadır. Covid-19 nedeniyle üretimin durması; tedarik zincirlerini, işgücü talebini ve istihdamı olumsuz yönde etkileyerek, makroekonomik istikrarın bozulmasına neden olmuştur (Brodeur vd., 2020:18).

Ülkelerin salgınla mücadele etmek için tüm tıbbi imkânları seferber etmesi ve sosyal hayat üzerinde çeşitli kısıtlamaların uygulaması, gelişmiş ekonomiler de dahil olmak üzere önemli etkiler oluşturmuştur (McKibbin ve Fernando, 2020a). Covid-19'a karşı aşının henüz mevcut olmaması nedeniyle kısıtlama uygulamaları devam etmektedir. Bu kısıtlamaların düzeyi ülkeler arasında önemli ölçüde değişmektedir. Birçok hükümet, Covid-19 vakaları ve ölüm oranındaki yeni verilere göre kısıtlamaları gevşetmeyi, sürdürmeyi veya sıkılaştırmayı gündemine değerlendirmektedir. Hükümetlerin karşı karşıya olduğu politika seçimi, genellikle "hayat kurtarmak ile ekonomiyi kurtarmak arasında bir değiş tokuş" olarak tasvir edilmektedir. Bu doğrultuda, daha şiddetli kısıtlamalar virüsü kontrol altına almaya ve nihai ölüm sayısını azaltmaya yardımcı olmaktadır. Ancak daha fazla hane harcamalarının kesilmesi, daha fazla işletmenin iflas etmesi ve daha fazla işçinin işini kaybetmesi yoluyla ekonomide daha fazla probleme neden olmaktadır (Andersen vd., 2020:1). Çünkü virüsün bulaşma hızını düşürmek için uygulanan tedbirler kapsamındaki kısıtlama ve yasaklar, bireylerin tüketim yapılarını ve harcama biçimlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Söz konusu tedbirler doğrultusunda, hanehalkının asgari koşullarda birkaç hafta boyunca evlerinde kalma zorunluluğu, temel ihtiyaçların giderilmesi noktasında tüketim kalıplarında değişikliklere neden olarak, toplam talep üzerinde önemli etki yaptığını göstermiştir (Baker vd., 2020:2). Kısıtlamalar özellikle, düşük gelirli hanehalkı için ciddi ekonomik kayba yol açmıştır (Chao, 2020:1). Kısıtlamalara bağlı olarak bazı sektörlerdeki üretim kesintisi ve iş kayıpları bunun en önemli nedeni olmuştur. Dolayısıyla, bu süreçte üretim daralmasına bağlı olarak tüketicilerin yaşadığı gelir kaybı, tüketim düzeyi üzerinde etki yapmıştır. Bunun yanı sıra, virüsün bulaşma ihtimalini azaltmak üzere tüketicilerin, fiziki alışveriş ve ödeme imkanlarını tercih etmemesi salgın sürecinin bir diğer önemli boyutu olmuştur.

Bu çalışmanın başlıca amacı, dünyada geniş alanlara yayılan ve beklenenden uzun süre devam eden Covid-19 salgını sürecinde hanehalkının tüketim kalıpları ve talep yapısında ne yönde değişiklikler olduğunun tespit edilmesidir. Bu kapsamda salgının ikinci dalgası oluşması veya talep değişimlerin salgından sonra kalıcı olup olmayacağı yönünde öngörüler ortaya koymaktır. Ayrıca, bu öngörüler doğrultusunda tüketim ve üretim dinamiklerinin,

Covid-19 salgınından nasıl etkilendiği konusunda sektörler itibariyle yeni planlamaların yapılmasına da destek olması beklenmektedir. Dolayısıyla, bu planlamaların yapılması aşamasında sağlıklı bilgi sunma çabası, bu çalışmayı önemli kılmaktadır. Mevcut durumun tespit edilebilmesi ve geleceğe yönelik tahmin ortaya koyabilmek amacıyla hazırlanan anket formu, bu süreçten etkilenen tüketicilere uygulanmış ve elde edilen sonuçlar değerlendirilerek salgının tüketicilerin talep yapısında oluşan değişimler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlardan öne çıkanlar şu şekildedir. Virüsün bulaşma riskini azaltmak isteyen tüketiciler, ödemelerinde ve alışverişlerinde elektronik uygulamaları kullanma düzeylerini arttırmıştır. Ankete katılanlar, karantinada kaldıkları dönemde zorunlu mal kapsamındaki temel tüketim mallarını daha çok talep etmiştir. Ayrıca bu dönemin en belirgin özelliği, bireylerin dışarıdan temin ettiği hizmetleri, kendileri evlerinde karşılamaları olmuştur. Güncel özellik taşıyan bu çalışmanın, salgında ikinci dalga oluşması durumunda hanehalkının talep düzeyinin ne şekilde değişeceği önceden tahmin edilerek talep şokunun kontrolü ve piyasa dengesinin korunması anlamında alınacak tedbirlerin etkinliğini arttırmak üzere literatüre önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. Ekonomik Boyutlarıyla Covid-19 Salgını ve Talep Şoku

Ekonomik ve sosyal faktörlerin zamanla değişmesine bağlı olarak değişkenlik gösteren tüketim düzeyine bağlı talep, dinamik bir yapıya sahiptir. Tüketicilerin belli ürünleri satın alma ve kullanma tercihlerini yönlendiren bu yapı temelde, tüketici tercihlerinin altında yatan psikolojik süreci ifade etmektedir. Tüketim üzerinde pek çok faktör etkili olduğu için, bu faktörlerin altında yatan nedenlerin anlaşılması ekonomi için oldukça önem taşımaktadır (Soylu, 2020:1-3). Covid-19 salgını sürecinde, tüketimde ani ve önemli değişimlerin olduğu ve talep şokunun olduğu gözlemlenmektedir. Bu noktada bulaşıcı hastalıkların ekonomik boyutunun anlaşılması, bu salgın sürecinin tüketim üzerindeki etkilerinin daha iyi görülmesini sağlayacaktır.

Bulaşıcı hastalıkların bölgesel veya küresel salgına dönüşmesi, ekonomiler üzerinde önemli etkilere ve değişimlere neden olmaktadır. Tarih boyunca yaşanan bulaşıcı hastalıklardan kaynaklı salgınların ekonomiyi farklı yönlerden etkilediği bilinmektedir. Özellikle doğrudan ve dolaylı yollardan oluşan maliyetler, üretimdeki kesintiler, ulaşımın aksaması gibi başlıca faktörler arz şoklarına neden olurken, tüketim kalıpları ve düzeylerindeki ani

değişiklikler de talep şoklarına neden olmaktadır. Covid-19 salgınının başlamasıyla Çin ekonomisinde meydana gelen üretim yavaşlaması ve özellikle bazı sektörlerdeki üretim kesintileriyle birlikte, küresel tedarik zincirlerinin işleyişi bozulmuştur. Çin'den gelen girdilerin azalmasına bağlı olarak, dünyadaki farklı büyüklükteki şirketlerin üretiminde büyük daralmalar olmuştur. Ulaştırmanın ülkeler arasında sınırlı olması, küresel ekonomik faaliyetlerin daha da yavaşlamasına neden olmuştur (McKibbin ve Fernando, 2020a:2-3; McKibbin ve Fernando, 2020b:45). Çin'e bağlı olarak küresel tedarik zincirinde oluşan bu kargaşanın sektörler üzerindeki etkisi, azalan taleple birlikte daha çok artmaktadır. Salgından en çok otomotiv, havayolları ve oteller, restoranlar ve eğlence sektörlerinin etkilendiği görülmüştür (Malden ve Stephens, 2020:15). Diğer yandan, Covid-19 salgını sürecinde ön plana çıkan en önemli konulardan biri gıda tedarik zincirinin aksaması ve gıda arz güvenliği konusu olmuştur. Bu noktada salgın sürecinde, gıda alanında ithalata bağımlı olan ülkeler artan gıda talebini karşılamada büyük sorun yaşamıştır (Cullen, 2020). Bu durum, arzdaki kesintiler ve talepteki artışlar nedeniyle söz konusu ürünlerin fiyatlarında artışlara sebep olmuştur. Gıda fiyatlarındaki artışlar, gıda enflasyonu riskini arttırarak makroekonomik istikrarı olumsuz yönde etkilemesi, Covid-19 salgınının bir diğer önemli ekonomik yönünü oluşturmaktadır.

Covid-19 salgınının geliştiği süreç içerisinde ekonomilerde arz ve talep şoklarının birlikte ortaya çıkması, oluşan ekonomik durgunluğun daha da derinleşmesine sebep olmuştur. Bu noktada, sektörel bazda etkiler belirginleşmiştir. Özellikle insanların yoğun olduğu ortamlarda ve doğrudan fiziksel temas içeren tüketim faaliyetlerinin yapıldığı hizmet sektörü süreçten büyük oranda etkilenmiştir (Wren-Lewis, 2020:110; Andersen vd., 2020:1). Salgın sürecinde tüketicilerin yaşadığı paniğe ek olarak uygulanan karantina tedbirleri, hanehalkının olağan tüketim kalıplarını değiştirerek piyasa dengesizliklerine neden olmuştur (McKibbin ve Fernando, 2020a:2-3). Gıda, temizlik ve sağlık başta olmak üzere temel ihtiyaç maddelerine talep artarken; eğitim, eğlence, sanat, kültür gibi alanlarda talep en düşük düzeylere gerilemiştir. Okulların, otellerin, sinemaların, eğlence merkezlerinin, kafe ve restoranların kapanması doğrudan ve dolaylı yollardan ekonomide ciddi daralmalara neden olmuştur. İnsanların virüsün bulaşmasından çekinmesi ve

devletlerin zorunlu karantina uygulamaları, bu tür hizmetlere ara verilmesine sebep olmuş, bu alanlardaki tüketimi azaltarak neredeyse durma noktasına getirmiştir. Dolayısıyla, ortaya çıkan tüketim şoku, ülkelerin GSYH'si üzerinde önemli düzeyde etkili olmuştur. Hükümetler Covid-19 salgınının neden olduğu kayıpları azaltmak üzere, çeşitli teşvik paketleri açıklamıştır (Wren-Lewis, 2020:110). Buna rağmen, salgın sürecinde piyasada bazı ürünlerin fiyatlarında aşırı yükselmeler ve düşmelerin oluşması tüketim davranışlarını önemli düzeyde etkilemiştir. Piyasada salgın faktörünü bir fırsat olarak gören bazı üretici ve satıcılar aşırı kar beklentisiyle fiyatlandırmalar yaparak rant elde etmeye çalışmışlardır. Devletlerin bu duruma karşılık çeşitli uygulamaları ve cezai işlemleri olsa da talep şokunun etkisinin artmasına engel olamamıştır.

Covid-19 salgını sürecinde Türkiye'de de üretici ve tüketicileri korumak ve ekonomide ortaya çıkan dengesizlikleri gidermek amacıyla çeşitli tedbirler ivedilikle uygulamaya konulmuştur. Bu kapsamda, Türkiye'de Covid-19 nedeniyle gelir kaybına uğrayan hanehalkının temel tüketim düzeyini devam ettirebilmesi ve toplam talepteki sert değişimlerin etkisini azaltmak üzere teşvik paketi açıklanmıştır. Tüketicilerin kararlarını etkileyecek alanlarda devlet tarafından alınan başlıca tedbirler şu şekilde olmuştur ([Anadolu Ajansı](#), 2020):

- Covid-19 salgınının yayılmasını önlemek amacıyla ilk olarak sınırlar kapatılmış ve dış hat uçuşları durdurulmuştur. Bunun yanı sıra kitlesel hareketliliği azaltmaya yönelik olarak yurt içi ulaşım kısıtlamaları, sokağa çıkma yasakları gibi tedbirler uygulanmıştır. Bu kapsamda şehirlerarası seyahatler valiliklerin iznine tabi tutulmuştur. 30 büyük şehir ve Zonguldak'a giriş çıkışlar durdurulmuştur.
- Salgın sürecinde risk grubu olan 65 yaş üzeri vatandaşların sokağa çıkmalarına kısıtlama getirilmiştir. Salgının yayılmasını yavaşlatmak üzere fiziki eğitim öğretim faaliyetlerine ara verilerek uzaktan eğitime geçilmiş ve 20 yaş altı vatandaşların sokağa çıkmalarına kısıtlama getirilmiştir. Ayrıca büyükşehirler ve Zonguldak'ta hafta sonları sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır. AVM'ler kapatılmış ve fiziki mesafeyi sağlamanın güç olduğu restoran, kafe, kuaför hizmetleri durdurulmuştur.

- Alınan bu tedbirler günlük hayatı ve ticari faaliyetleri durma noktasına getirmiştir. Kamu otoritesi bu koşullarda salgının ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek için çalışanlara ve işletmelere yönelik destekleyici tedbirler almıştır.
- Türkiye'de ihtiyaç sahibi ailelere 1000 TL'lik nakit desteği sağlanmıştır. Bu kapsamda, 2.1 milyon dar gelirli haneye 1000 TL nakit destek imkanı verilmiştir.
- Ayrıca sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarına düzenli aktarılan kaynak 180 milyon TL'ye çıkarılmış ve bu vakıflara 352 milyon 880 bin TL'lik ek kaynak aktarılması kararlaştırılmıştır.

Türkiye'de uygulanan bu geniş tedbirlerin, genel olarak dünyadakilerle uyumlu olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, salgının olumsuz ekonomik etkilerini hafifletmek üzere 1 Haziran 2020 tarihinden itibaren "yeni normal" olarak isimlendirilen süreç başlatılmıştır. Bu çerçevede, sağlık tedbirleri uygulanarak kontrollü bir şekilde ekonomik faaliyetlerin devam ettirilmesi hedeflenmiştir.

2. Literatür Çalışmaları

Bireysel ve toplumsal olarak talep yapısının belirleyicilerinin ekonomik krizler, savaşlar, salgın hastalıklar ve doğal afetler gibi gelişmelerden etkilendiği görülmektedir. Talep fonksiyonu çerçevesinde tüketimin belirleyicisi olan unsurların neler olduğuna yönelik fikirler, uzun yıllardır iktisatçılar tarafından incelenmektedir. Bu fikir, artan hanehalkı gelirin tüketim harcamalarının artmasına neden olacağını savunan Keynes'e kadar dayanmaktadır. Bu noktada, harcama kararlarının gelire bağlı olup olmadığı temel tartışma konusu olmuştur (Jansen, 2013:874). Örneğin Jawadi ve Sousa (2013), tüketimin refah değişimlerinden etkilendiğini belirtmiştir. Buna göre, tüketim ve refah arasındaki bağlantının tüketim artışının dağılımında önemli ölçüde etkili olduğunu göstermişlerdir. Bir başka çalışmada ise Dilek ve Çolakoğlu (2011), kriz dönemlerinde ekonomik şokların etkileri düşük gelir gruplarında daha çok hissedilirken, yüksek gelir gruplarının bunlardan daha az etkilendiğine vurgu yapmıştır. Bu kapsamda şok dönemlerinde oluşan talep yönlü değişimin nedenleri ve etkilerinin bilinmesi, daha sonra oluşacak

olumsuz koşullarda ani talep değişimlerinin etkilerini azaltmaya yönelik tutarlı tedbirlerin alınmasına katkı sağlaması beklenmektedir. Dünyada çeşitli ekonomik kriz dönemlerinde görülen talep daralması, Covid-19 küresel salgınında da görülmüştür. Bu nedenle Covid-19 salgınında oluşan talep şokunun, tüketim yapısındaki değişimin anlaşılmasını ekonomi için daha önemli hale getirmiştir. Ekonomide oluşan şoklar sonrasında tüketim faaliyetleri ve talep yapısı üzerindeki etkilerini konu alan literatürdeki bazı çalışma özetlerine aşağıda yer verilmiştir. Bu kapsamda hem ekonomik kriz dönemlerinde oluşan değişimler hem de salgın hastalıklar sürecindeki değişimler dikkate alınmıştır.

Wen vd. (2005), Çinli turistlerin SARS salgını dönemindeki tüketim değişimlerini araştırmıştır. Bu doğrultuda tüketicilerin salgın döneminde boş zaman ve seyahat kararlarını verirken oluşan krize karşı hassasiyeti belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuçlar, SARS'ın insanların yaşamını, işlerini ve seyahatlerini büyük ölçüde etkilediği, insanların seyahat etme eğiliminin boş zaman tercihi ve hijyen ile ilgili endişelerinin değişiklik gösterdiği yönünde olmuştur.

Jung vd. (2016), Kore'de MERS salgının tüketici harcamaları üzerindeki etkilerini belirlemek üzere yaptığı çalışmada, salgınının tüketici harcamalarında önemli bir kesintiye neden olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, olumsuz bu kesinti tüm harcama kategorilerinde değil, tüketicilerin salgın sırasında riskli olduğunu düşündükleri geleneksel alışveriş kanalında sınırlı olduğu belirtilmiştir. Tüketiciler, hastalığa yakalanmamak için daha çok elektronik ticareti tercih etmiştir. Elektronik ticaretin benimsenmesindeki artışa rağmen, toplam perakende satışlarının küçük bir bölümünü oluşturduğu da ayrıca belirtilmiştir.

Chen vd. (2020), Covid-19'un Ocak 2020'nin sonundaki tüketim etkisini incelemek üzere 214 şehirde günlük işlem verilerini kullanmıştır. Bulgular, günlük banka kartı ve mobil QR kodu işlemleri aracılığıyla tüketimin %32, mal ve hizmetlere yapılan harcamaların sırasıyla %33 ve %34 azaldığı yönünde olmuştur. Sektörel olarak bakıldığında ise yemek, eğlence ve seyahat harcamalarının %64 ve %59 düzeyinde en yüksek düşüşü gösterdiği raporlanmıştır. Tüketimdeki düşüşün %70'le en yüksek olduğu bölgenin ise, salgının merkez üssü olan Wuhan olduğu belirtilmiştir.

Soylu (2020), Covid-19 salgınının tüketici davranışları üzerindeki etkisini belirlemek üzere Türkiye'nin 12 bölgesindeki 3391 kişiye anket yapmıştır. Elde edilen bulgular bireylerin temizlik ürünleri talebini arttırdığı, elektronik bankacılık uygulamalarının tercih edildiği, temassız kart limitlerinin yükseltildiği ve satın alma davranışlarında aracı olarak kullanılan araçların etkilendiği yönünde olmuştur. Bireylerin bu süreçte harcamalarındaki değişiklikler demografik özelliklerden ve gelirden etkilendiği belirtilmiştir.

Andersen vd. (2020), Covid-19 salgınının tüketici harcamaları üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada Danimarka'nın, İsveç'ten daha sıkı bir şekilde sosyal ve ekonomik hayata kısıtlama getirilmiştir. Bu durum Danimarka'da %29, İsveç'te ise %25 düzeyinde tüketim harcamalarında düşüşe neden olmuştur.

Sheth (2020), Covid-19 salgınının tüketim üzerindeki etkisini incelemiştir. Salgın dönemindeki kısıtlamalar ve sosyal mesafe zorunluluklarının, tüketicilerin satın alma ve alışveriş yapma alışkanlıklarını bozduğunu belirtmiştir. Buna göre salgın döneminde tüketiciler bazı malları stoklarken, zaman esnekliği ve konum katılığı nedeniyle yeni tüketim yolları öğrenmiştir. Tüketicilerin mağazaya gidemeyeceği için mağazanın tüketiciye gelmesi gerektiği salgın döneminin bir özelliği olarak ifade edilmiştir. Tüketicilerin uzun karantinaya sürecine uyum sağlamasıyla, tüketimi daha da kolaylaştıran yeni teknolojileri benimsemesinin muhtemel olduğu belirtilmiştir. Çalışmada ayrıca insanların evden çalışmasının iş hayatının sınırlarının bulanıklaştırdığı üzerinde durulmuştur.

Bu çalışma, Covid-19 salgını sürecinin talep yapısı, tüketici davranışlarındaki değişimi ve salgından sonra bu değişimin devamlılık durumunu inceleyerek, mevcut literatürle karşılaştırma yapma imkanı vermektedir. Bunun yanı sıra literatürde yer alan çalışmalardan farklı olarak tüketicilerin harcama, tasarruf ve yatırım davranışlarının incelenmesi ile literatüre katkı sağlamaktadır.

3. Covid-19 Salgınının Tüketim Yapısına Etkilerini Belirlemek Üzere Bir Araştırma

3.1. Araştırmanın Amacı, Önemi ve Sınırları

Bu çalışmanın amacı, Covid-19 salgını nedeniyle talep yapısında meydana gelen değişimleri tespit ederek, bunların piyasanın işleyişine etkilerini ortaya koymak ve salgın sürecinden sonra piyasaların yeniden yapılanması konusunda politika ve önerilerde bulunmaktır. Özellikle piyasalar üzerinde somut veriler üzerinden elde edilecek sonuçların değerlendirilerek önerilerin sunulması önem arz etmektedir. Çalışma için hazırlanan anket, Mayıs ve Haziran 2020 döneminde Orta Anadolu'da yer alan Ankara, Kayseri, Konya, Sivas, Malatya, Yozgat illerinde bulunan 1003 kişiye online olarak uygulanmıştır. Anketin hazırlanmasında kısıtlama ve tedbirlerin yoğun olduğu dönemde hanehalkının mevcut tüketim faaliyetleri gözlemlenerek sorular belirlenmiş ve herhangi bir ölçekten faydalanılmamıştır. Bu iller seçilirken büyük şehir olan ve olmayan 6 il belirlenerek, genel durum için sağlıklı tespitlerin yapılabilmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya kaynaklık eden katılımcıların, anket sorularını doğru olarak algıladıkları ve doğru yanıtlar verdikleri varsayılmıştır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın örneklem büyüklüğü anketin uygulanacağı tüm illerdeki çalışma çağındaki nüfus sayısı belli olduğu için eşitlik 1'de verilen formül ile hesaplanmıştır (Kılıç, 2012).

$$n = \frac{Nt^2 pq}{d^2 (N - 1) + t^2 pq} \quad (1)$$

Eşitlik 1'de verilen N yığındaki birey sayısını, n örnekleme alınacak birey sayısını, p incelenecek olayın görülüş sıklığını (olasılığını), q incelenecek olayın görülmeysi sıklığı ($1 - p$), t belirli serbestlik derecesinde ve saptanan yanılma düzeyinde t tablosunda bulunan teorik değeri, d olayın görülüş sıklığına göre yapılmak istenen + sapma olarak ifade edilmiştir.

2019 yılı verilerine göre Orta Anadolu Bölgesi'nde yer alan 6 il için çalışma çağındaki toplam nüfus sayısı 4 milyon 49 bin olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2020). $p = 0,50$ $q = 0,50$, $d = 0,05$ ve $\alpha = 0,05$ de ∞ serbestlik derecesindeki t değeri 1,96 alınarak hesaplanan yeterli örneklem büyüklüğü 385 olarak hesaplanmıştır. Online olarak uygulanan ankete katılan 1003 kişinin yanıtları değerlendirmeye alınmıştır. Tüm veriler SPSS 23 istatistik paket programıyla değerlendirilmiştir. Çalışmaya katılan kişilerin demografik bilgilerine ait değerler verilmiştir. Ayrıca ölçekte yer alan diğer maddelere verilen cevaplar

da sayı ve oran olarak sunulmuştur. Aylık ortalama gelirin kredi kartı ve nakit para kullanımına, peşin, taksitli, internetten ve yüz yüze alışveriş yapma oranına, borçlanma oranına, başkalarına borç verme oranına, tasarruf etme ve gayrimenkul alma oranına etkisi ile çalışılan sektörün harcamalar (barınma, elektrik, ısınma, gıda, temizlik, ulaşım, giyim, ev tekstili, mobilya, kitap kırtasiye, hobi malzemeleri) üzerindeki etkisi Ki-kare bağımsızlık testi ile analiz edilmiştir.

3.3. Araştırmanın Verileri ve Değerlendirmeler

Uygulanan anket sorularının ilk grubu demografik özellikleri ölçen sorulardan oluşmaktadır. Katılımcıların demografik özelliklerini gösteren sonuçlar tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Demografik Özellikler

Cinsiyet	Sayı	%	Eğitim Bilgileri	Sayı	%
Kadın	521	%51,9	İlköğretim	36	%3,6
Erkek	482	%48,1	Lise	126	%12,6
Toplam	1003	100,0	Üniversite	152	%15,2
Medeni Durum	Sayı	%	Yüksek lisans/doktora	Sayı	%
Evli	580	%57,8	Ailedeki Birey Sayısı	Sayı	%
Bekar	423	%42,2	1 kişi	28	%2,8
Toplam	1003	100,0	2 kişi	123	%12,3
Yaş Grubu	Sayı	%	3 kişi	267	%26,7
16-25	224	%22,3	4 kişi	323	%32,3
26-35	355	%35,4	5 kişi	164	%16,4
36-45	257	%25,6	6 kişi ve üzeri	98	%9,8
46-55	130	%13	Çalıştığınız Sektör	Sayı	%
56-65	32	%3,2	Kamu	470	%46,9
65 yaş üzeri	5	%0,5	Özel	533	%53,1
Toplam	1003	%100	Toplam	1003	%100

- Ankete katılan bireylerin %51,9'u (521) kadın, %48,1'i (482) erkektir.
- Bireylerin %57,8'i (580) evli iken, %42,2'si (423) bekarıdır.

- Katılımcıların %22,3'ü (224) 16-25, %35,4'ü (355) 26-35, %25,6'sı (257) 36-45, %13'ü (130) 46-55, %3,2'si (32) 56-65 yaş aralığında olup ve %0,5'i (5) 65 yaş üzeridir.
- Bireylerin %3,6'sı (36) ilköğretim, %12,6'sı (126) lise, %58,8'i (590) üniversite, %15,2'si (152) yüksek lisans ve %9,9'u (99) doktora eğitim düzeyine sahiptir.
- Katılımcıların yaşadıkları aile birey sayıları, %2,8'i (28) 1 kişi, %12,3'ü (123) 2 kişi, %26,6'sı (267) 3 kişi, %32,2'si (323) 4 kişi, %16,4'ü (164) 5 kişi ve %9,8'i (98) 6 ve üzeri kişidir.
- Bireylerin %46,9'u (470) kamu ve %53,1 (533) özel sektörde çalışmaktadır. Anket uygulanırken her iki kesimden yaklaşık eşit oranda veri alınmaya çalışılmıştır.
- Ankete katılan kişilerin çalışma alanları şu şekildedir. %26,3'ü (264) eğitim, %8,1'i (81) sağlık, %5,4'ü (54) imalat sanayi, %2,2'si (22) ulaştırma, %6,6'sı (66) perakende ticaret, %0,9'u (9) kişisel bakım ve spor, %2,2'si (22) yemek ve konaklama alanlarında ve geriye kalan %48'4'ü (485) birey diğer alanlarda çalışmaktadır.

Tablo 2: Katılımcıların Gelir Durumu

Aylık Gelir	Sayı	%	Azalma Oranı	Sayı	%	Artma Oranı	Sayı	%
1000 TL'den az	47	4,7	Azalmadı	520	51,8	Artmadı	952	94,9
1001-3000 TL	185	18,4	%10-%30	244	24,3	%10-%30	40	4
3001-5000 TL	233	23,2	%31-%50	136	13,6	%31-%50	7	0,7
5001-10000 TL	342	34,1	%51-%70	63	6,3	%51-%70	2	0,2
10001 TL ve üzeri	196	19,5	%71 üzeri	40	4	%71 üzeri	2	0,2

Ankete katılanların büyük çoğunluğu (%34,1) 5001-10000 TL gelir diliminde bulunan kişilerdir. Ankete katılanların yaklaşık %95 gibi büyük çoğunluğunun gelirinde artma olmazken, %49 gibi bir oranla yarısına yakınının gelirinde belirli düzeylerde azalma meydana gelmiştir. Gelir, tüketim düzeyinin en önemli belirleyicilerinden biridir. Anket sonucu katılımcıların belirli kısmının gelir kaybı yaşaması, Covid-19 salgınına bağlı olarak oluşan iş kayıplarının talep üzerindeki olumsuz etkisini açıklamaktadır. Salgının ne kadar devam edeceğinin belirsiz olması ve

oluşacak olası gelir kayıplarının devam etmesi, tüketimin üzerinde oluşacak olumsuz etkiler konusunda endişelere neden olmaktadır.

Tablo 3: İhtiyaçların Karşılanması ve Ödeme Durumu

	Arttı		Azaldı		Değişmedi	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kredi Kartı Kullanma Oranı	579	57,7	114	11,4	310	30,9
Nakit Para Kullanma Oranı	145	14,5	581	57,9	277	27,6
Peşin Alışveriş Yapma Oranı	185	18,4	408	40,7	410	40,9
Taksitli Alışveriş Yapma Oranı	337	33,6	505	50,3	161	16,1
İnternette Alışveriş Yapma Oranı	671	66,9	101	10,1	231	23
Yüz yüze Alışveriş Yapma Oranı	55	5,5	747	74,5	201	20
Borçlanma Oranı	369	36,8	180	17,9	454	45,3
Tasarruf Etme Oranı	395	39,4	309	30,8	299	29,8
Gayrimenkul Alma Oranı	50	5	419	41,8	534	53,2
Başkalarına Borç Verme Oranı	133	13,3	300	29,9	570	56,8

Tablo 3'te tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılama ve ödeme yöntemleriyle ilgili değişimler belirlenmeye çalışılmıştır. Tablodaki değerlerden de görüleceği gibi, salgın sürecinde hastalığın bulaşma olasılığını en düşük seviyede tutmak isteyen tüketiciler, alışverişlerinde kredi kartı kullanımını önemli düzeyde arttırırken (%57,7), nakit para kullanım düzeyini büyük oranda (%57,9) azaltmıştır. Elektronik ödeme sistemleri ve elektronik bankacılık işlemleri bu dönemde tüketiciler tarafından daha çok tercih edilmiştir. Ödemelerin elektronik ortamda yapılmasını tercih eden tüketiciler bunun yanı sıra, alışverişlerini de elektronik ortamda yapmayı tercih etmiştir. Hem hastalığın bulaşma riski hem de sokağa çıkma yasağı, elektronik ticaret işlemlerinin önemli düzeyde artmasına neden olmuştur. Salgın sürecinde büyüyen hizmet ağıyla elektronik ticaret, yakın gelecekte daha önemli potansiyele kavuşacağına sinyali vermiştir. Bir diğer açıdan elektronik ortamda alışverişin artması, dükkan ve işyeri sahiplerinin olumsuz etkilenmesinin bir diğer önemli nedeni olmuştur. Bir yandan satış yapamazken diğer yandan kira ve personel harcamaları gibi sabit maliyetlere katlanmak zorunda olmaları, bu tür işletmeleri zor durumda bırakmıştır. Bu tür ticaretin salgından sonraki süreçte de devam edip etmemesi ileriki dönem piyasanın

yapılanmasında önemli rol oynayacaktır. Elektronik ortamda ticaretin avantaj ve dezavantajları göz önünde tutularak yeni ticaret platformları geliştirilebilir ve bu durum yeni stratejilere kaynak olabilir.

Taksitli alışveriş oranında (%50,3) peşin alışveriş oranına göre daha fazla azalma görülmektedir. Tüketicilerin gelecekle ilgili endişeleri taksitli alışveriş oranını azaltan bir unsur olduğu düşünülmektedir. Tüketicilerin günlük ihtiyaçlarını karşılarken, gelecekle ilgili riskleri düşünerek alışveriş oranını artırmak ya da borçlanmak gibi faaliyetlere temkinli yaklaştığı görülmektedir. Ayrıca tasarruf edilen miktardaki artışın, gelirin harcamalara giden kısmının azalması ve ihtiyat amaçlı olarak yapıldığı söylenebilir. Gayrimenkul satın alınması konusunda da fazla bir değişme olmamakla birlikte, azaldığını belirtenlerin önemli oranda olduğu görülmektedir. Bu durum faizlerin yüksekliği, gayrimenkul piyasasının belirsizliği gibi nedenlerle gelirden geriye kalan kısmın faiz ya da döviz kazancı elde etmek üzere değerlendirildiğini gösterebilir. Katılımcıların borçlanma ve tasarruf düzeyleri belirli seviyede olurken, gayrimenkul alımı ve başkalarına borç verme düzeyleri değişmemiştir. Gelirle ilgili verilere bakıldığında katılımcıların yaklaşık %40'ı gelirin %10-%30 düzeyinde azaldığını beyan ederken, tasarruf edenlerin yaklaşık %40 oranında olması durumu kişilerin gelecek endişesiyle açıklanabilir.

Tablo 4: Tüketim Harcamaları

	Arttı		Azaldı		Değişmedi	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Barınma	170	16,9	15	1,5	818	81,6
Elektrik	743	74,1	16	1,6	244	24,3
Isınma	469	46,8	54	5,4	480	47,9
Gıda	811	80,9	27	2,7	165	16,5
Ulaşım	145	14,5	571	56,9	287	28,6
Temizlik	824	82,2	18	1,8	161	16,1
Giyim	134	13,4	420	41,9	449	44,8
Ev Tekstili	132	13,2	323	32,2	548	54,6
Mobilya	92	9,2	301	30	610	60,8
Kitap Kırtasiye	428	42,7	156	15,6	419	41,8
Hobi Malzemeleri	477	47,6	175	17,4	351	35

Tablo 4'te Covid-19 salgını sürecinde hanehalkının çeşitli tüketim harcama düzeylerinde oluşan değişime yönelik bulgular sunulmuştur. Buna göre, Covid-19 salgını sürecinde hanehalkı gıda, elektrik, temizlik, kitap/kırtasiye ve hobi malzemeleri tüketimi artmıştır. Bu sonuçlar, virüsün bulaşmasından korunmak isteyen hanehalkının gerek bireysel gerekse zorunlu karantina sürecinde evlerinde geçirdikleri uzun sürelerin etkilerini yansıtmaktadır. Evlerinde uzun süre geçiren hanehalkının hem zorunlu ihtiyaçlarını gidermek hem de sosyal faaliyetlerle iyi zaman geçirmek üzere bu tüketim mallarına olan taleplerini artırmıştır. Bunun yanı sıra, katılımcıların büyük çoğunluğu giyim, ev tekstili, mobilya ve hobi malzemeleri talebini değiştirmediklerini belirtmiştir.

Tablo 5: Tüketilen Mal ve Hizmetlerinin Temin Durumu

	Tamamen İnternette		Genellikle İnternette		Hiç Almadım		Genellikle Çarşı Pazardan		Tamamen Çarşı Pazardan	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Gıda Alım Yeri	28	2,8	227	22,6	15	1,5	455	45,4	278	27,7
Temizlik Alım Yeri	37	3,7	162	16,2	31	3,1	481	48	292	29,1
Giyim Alım Yeri	264	26,3	204	20,3	425	42,4	70	7	40	4
Ayakkabı Alım Yeri	190	18,9	126	12,6	577	57,5	73	7,3	37	3,7
Ev Tekstili Alım Yeri	109	10,9	102	10,2	697	69,5	70	7	25	2,5
Mobilya Alım Yeri	44	4,4	36	3,6	845	84,2	51	5,1	27	2,7
Kitap Kırtasiye Alım Yeri	257	25,6	205	20,4	340	33,9	142	14,2	59	5,9
Bahçe Balkon Ürünleri Alım Yeri	64	6,4	69	6,9	677	67,5	142	14,2	51	5,1
Hobi Malzemeleri Alım Yeri	166	16,6	189	18,8	498	49,7	110	11	40	4

Tablo 5'te Covid-19 salgını döneminde hanehalkının tüketim mallarını nereden temin ettiğine yönelik bulgular verilmiştir. Buna göre katılımcılar salgın sürecinde, büyük oranda gıda ve temizlik malzemelerini çarşı pazardan ve

belirli düzeyde internetten temin etmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu giyim, ayakkabı, mobilya, bahçe/balkon ürünleri, kitap/kırtasiye ve hobi malzemeleri gibi ürünleri hiç almadığını, düşük oranda olsa aldığını ifade edenlerin ise genellikle internetten temin ettiğini belirtmektedir. Katılımcıların gıda ve temizlik harcamalarında bir artış olduğu ve bunun da genellikle yüz yüze alışverişle yapıldığı belirtilmektedir. Beslenme ve hijyenin önem kazandığı salgın sürecinde tüketiciler bu alandaki ürünleri görerek almayı tercih etmişlerdir. Diğer alışveriş kalemleri temel ihtiyaç malları olmadığından talep miktarı fazla değişmemiş ve tüketiciler genellikle internetten temin etmeyi tercih etmişlerdir. Söz konusu internet alışverişinin artması gelecekte tüketicilerin karşı karşıya olacağı büyük pazar hakkında gösterge olarak düşünülebilir. Tüketiciler elektronik ticaretin imkanlarından ilerleyen dönemlerde daha fazla faydalanabilir ve bu alanda yeni istihdam şekilleri ortaya çıkabilir.

Tablo 6: Evde Kalınan Sürelerde Yapılan/Yapılmaya Başlanan Faaliyetlerin Durumu

	Evet		Hayır	
	Sayı	%	Sayı	%
Kendi Ekmeğimizi Yaptık	632	63	371	37
Kendi Kişisel Bakımlarımızı Yaptık	863	86	140	14
Kendi Sporumuzu Yaptık	812	81	191	19
Kendi Kıyafetlerimizi Diktik	222	22,1	781	77,9
Kendi Kıyafetlerimizi Ördük	187	18,6	816	81,4
Farklı Hobi Faaliyetleri Yaptık	647	64,5	356	35,5
Kendi Ev Temizliğimizi Yaptık	969	96,6	34	3,4
Kendi Yemeklerimizi Yaptık	990	98,7	13	1,3
Kendi Ev Tadilat ve Tamiratımızı Yaptık	800	79,8	203	20,2
Kendi Meyve ve Sebzemizi Yetiştirmeye Başladık	370	36,9	633	63,1

Tablo 6'da salgın sürecinde evde kalınan sürede üretime yönelik faaliyetlerin durumu gözlenmektedir. Hanehalkının normal hayatta dışarıdan temin ettiği mal ya da hizmetlerin büyük çoğunluğunu, salgın sürecinde evde kendi imkanlarıyla temin etmeye çalışmıştır. Bunların başında kendi ekmeğini ve yemeğini yapma, kişisel bakım, spor, temizlik ve tadilat işleri gelmektedir. Salgından korunmak üzere dışardan mal ve hizmet alma yoluyla yapılan faaliyetlerin büyük kısmı hanehalkı tarafından karşılanmıştır. Bu durum genel

olarak bir yandan piyasanın durgunlaşmasına sebep olurken, diğer yandan tüketiciler açısından maliyeti azaltıcı harcamalara neden olmuş ve tasarruf miktarlarının artmasında etkili olmuştur.

Tablo 7: Salgın Sürecinde Evde Yapılan/Yapılmaya Başlanan Faaliyetlerin Salgın Sonrasında Devam Edip Etmeyeceği Durumu

	Evet		Hayır	
	Sayı	%	Sayı	%
Kendi Ekmeğimizi Yaparız	375	37,4	628	62,6
Kendi Kişisel Bakımlarımızı Yaparız	490	48,9	513	51,1
Kendi Sporumuzu Yaparız	727	72,5	276	27,5
Kendi Kıyafetlerimizi Dikeriz	191	19	812	81
Kendi Kıyafetlerimizi Öreriz	157	15,7	846	84,3
Farklı Hobi Faaliyetleri Yaparız	662	66	341	34
Kendi Ev Temizliğimizi Yaparız	855	85,2	148	14,8
Kendi Yemeklerimizi Yaparız	948	94,5	55	5,5
Kendi Tadilat Ve Tamiratımızı Yaparız	677	67,5	326	32,5
Kendi Meyve Ve Sebzemizi Yetiştirmeye Başladık	362	36,1	641	63,9

Tablo 7'de salgın sürecinde evde yapılan üretimlerin salgın sonrasında da devam edip etmeyeceği sorulmuştur. Buradaki amaç, salgın sürecinde evde temin yöntemiyle durgunluğa giren piyasaların, salgın sonrasındaki durumlarıyla ilgili öngöründe bulunabilmektir. Nitekim, en başta sorulan kendi ekmeğini ve kişisel bakımını yapma konusunda büyük çoğunluk, salgından sonra bunlara devam etmeyeceğini belirtmiştir. Dolayısıyla, salgın nedeniyle bu faaliyetlerin evde hanehalkının çabasıyla karşılanmasının geçici bir durum olduğu değerlendirilebilir. Bu süreçte özellikle fırıncılar, berber ve kuaförlerin iş yapamamalarından kaynaklanan sorun ve sıkıntılarının, salgın sürecinden sonra nispeten azalacağı söylenebilir. Ankete katılanların önemli yüzdesi spor, hobi, temizlik, yemek, tadilat işleri faaliyetlerini salgından sonra kendileri yapmaya devam edeceğini belirtmiştir. Bu sonuç, salgın sürecinin bitmesi durumunda hizmet sektörünün değişik yönlerden etkileneceği göstermektedir. Girişimcilerin bu tüketici eğilimini göz önünde bulundurarak yatırımlarını uzun vadeli getirisi yüksek sektörlerle yönlendirmesi gerektiği tavsiye edilmektedir.

5. Verilerin Değerlendirilmesi ve Elde Edilen Bulgular

Çalışmada, katılımcıların aylık gelirinin ödeme yapma alternatifleri, borç verme ve tasarruf düzeyi üzerinde anlamlı bir ilişki olup olmadığı Ki-kare testiyle analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar tablo 8 ve tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 8: Aylık Ortalama Gelir Düzeyi ile Ödeme Yapma/ Borç Verme/ Tasarruf Arasındaki

		Aylık Ortalama Gelir					p
		1000 TL'den az	1001-3000 TL	3001-5000TL	5001-10000TL	10001TLve üzeri	
Kredi kartı kullanımı	Arttı	30	114	126	200	109	0,088
	Değişmedi	11	57	82	107	53	
	Azaldı	6	14	25	35	34	
Nakit para kullanma oranı	Arttı	10	42	46	37	10	0,000
	Değişmedi	12	47	69	98	51	
	Azaldı	25	96	118	207	135	
Peşin alışveriş yapma oranı	Arttı	12	41	48	51	33	0,005
	Değişmedi	11	56	99	154	90	
	Azaldı	24	88	86	137	73	
Taksitli alışveriş yapma oranı	Arttı	23	81	67	118	48	0,000
	Değişmedi	16	91	122	172	104	
	Azaldı	8	13	44	52	44	
Borçlanma oranı	Arttı	25	106	93	110	35	0,000
	Değişmedi	16	59	100	173	106	
	Azaldı	6	20	40	59	55	
Başkalarına borç verme oranı	Arttı	5	20	35	48	25	0,000
	Değişmedi	16	94	124	209	127	
	Azaldı	26	71	74	85	44	
Tasarruf Etme Oranı	Arttı	21	70	87	126	91	0,003
	Değişmedi	8	44	65	124	58	
	Azaldı	18	71	81	92	47	

Not: Tablo8’in devamı Tablo8a ve Tablo8b olarak ayrılmıştır.

Covid-19 salgınında kısıtlamaların yoğun olarak uygulandığı dönemde, kişilerin aylık ortalama gelirleri ile kredi kartı kullanım oranları arasında bir ilişki yoktur ($p>0,05$). Yine bu süreçte aylık ortalama gelir ile nakit para kullanım oranı, peşin alışveriş yapma oranı, taksitli alışveriş yapma oranı, borçlanma oranı, başkalarına borç verme oranı ve tasarruf etme oranı arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p<0,05$).

Tablo 8a: Aylık Ortalama Gelir Düzeyi ile Ödeme Yapma/ Borç Verme/ Tasarruf Arasındaki İlişki

		Aylık Ortalama Gelir				
		0-3000 TL	3001-5000TL	5001-10000TL	10001TLve üzeri	p
İnternette	Arttı	137	131	250	153	0,000
	Değişmedi	61	79	63	28	
Alışveriş	Azaldı	34	23	29	15	0,000
Yapma Oranı	Arttı	12	7	10	21	
Gayrimenkul	Değişmedi	81	125	200	128	0,000
	Azaldı	139	101	132	47	

Not: "İnternette alışveriş yapma oranı" ile "gayrimenkul oranında" bir hücrenin beklenen değeri 5'ten küçük olduğu için aylık ortalama gelirdeki 1000TL den az ile 1001-3000 TL satırları birleştirilmiştir. Bu birleştirme sonucunda 5'ten küçük beklenen değer bulunmamaktadır.

Covid-19 salgınında kısıtlamaların yoğun olarak uygulandığı dönemde, kişilerin aylık ortalama gelirleri ile internette alışveriş yapma oranları ve gayrimenkul satın alma oranları arasında ilişki vardır ($p < 0,05$).

Tablo 8b: Aylık Ortalama Gelir Düzeyi ile Ödeme Yapma/ Borç Verme/ Tasarruf Arasındaki İlişki

		Aylık Ortalama Gelir			
		0-3000 TL	3001-5000TL	5000TL ve Üzeri	P
Yüz yüze	Arttı	20	16	19	0,001
	Değişmedi	52	58	91	
Alışveriş	Azaldı	160	159	428	

Not: "Yüz yüze alışveriş yapma oranı" iki hücrenin beklenen değeri 5'ten küçük olduğu için aylık ortalama gelirdeki 1000TL den az ile 1001-3000 TL satırları ile 5000TL-10000TL satırı ile 10001 TL birleştirilmiştir. Bu birleştirme sonucunda 5'ten küçük beklenen değer bulunmamaktadır.

Salgın süresince kişilerin aylık ortalama gelirleri ile yüz yüze alışveriş yapma oranları arasında bir ilişki vardır ($p < 0,05$).

Katılımcıların çalıştığı sektörlerin, tüketim harcamaları üzerindeki etkisini belirlemek üzere yapılan ki-kare testi sonuçları tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9: Çalışılan Sektör ile Harcamalar Üzerindeki Etkisi

	Kamu Sektörü	Özel Sektör	p
Arttı	51	119	0,000

Barınma	Değişmedi	415	403	
	Azaldı	4	11	
Elektrik	Arttı	340	403	
	Değişmedi	124	120	0,292
Isınma	Azaldı	6	10	
	Arttı	203	266	
Gıda	Değişmedi	245	235	0,037
	Azaldı	22	32	
Ulaşım	Arttı	367	444	
	Değişmedi	93	72	0,020
Temizlik	Azaldı	10	17	
	Arttı	58	87	
Giyim	Değişmedi	125	162	0,036
	Azaldı	287	284	
Ev Tekstili	Arttı	381	443	
	Değişmedi	76	85	0,091
Mobilya	Azaldı	13	5	
	Arttı	56	78	
Kitap Kırtasiye	Değişmedi	216	233	0,432
	Azaldı	198	222	
Hobi Malzemeleri	Arttı	54	78	
	Değişmedi	269	279	0,201
Kitap Kırtasiye	Azaldı	147	176	
	Arttı	36	56	
Hobi Malzemeleri	Değişmedi	305	305	0,038
	Azaldı	129	172	
Kitap Kırtasiye	Arttı	210	218	
	Değişmedi	206	213	0,004
Hobi Malzemeleri	Azaldı	54	102	
	Arttı	236	241	
Hobi Malzemeleri	Değişmedi	178	173	0,000
	Azaldı	56	119	

Covid-19 salgınında kısıtlamaların yoğun olarak uygulandığı dönemde, çalışılan sektör ile barınma, ısınma, gıda harcaması, ulaşım, mobilya, kitap-kırtasiye harcamaları, hobi malzemeleri harcamaları arasında ilişki vardır ($p<0,05$). Çalışılan sektör ile elektrik, temizlik, giyim, ev tekstili harcamaları arasında ilişki yoktur ($p>0,05$).

SONUÇ

Çin’de başlayan Covid-19 salgını, dünyada geniş bir yayılım göstermiştir. Salgının yayılma ve bulaşma hızını düşürmek üzere devletler uzun karantina

süreleri uygulamak zorunda kalmıştır. Özellikle karantina tedbirleri başta olmak üzere uygulanan kısıtlamalar, tedarik zincirinin aksamasına ve arz şoklarına yol açmıştır. Salgın sürecinin en dikkat çeken yanı arz ve talep şoklarının aynı dönemde ortaya çıkması olmuştur. Özellikle belli ürün gruplarında talebin aniden yükselmesi ve tedarik edilememesi gibi sorunlar fiyat istikrarını bozmuştur. Tedarik ve üretimdeki aksamlar nedeniyle gelir-harcama dengesinin bozulması, devletleri ekonomik istikrarı koruyucu tedbirler almak zorunda kalmıştır.

Ekonomik etkileri tahmin edilenden oldukça yüksek olan Covid-19 salgını, bu etkilerin belirlenmesi ve ülke ekonomilerinin hızlı toparlanma sürecine girmesi bakımından önem taşımaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler için Covid-19 salgınının ekonomik etkilerini tahmin etmeye yönelik devam eden araştırmalar bulunmaktadır. Bununla birlikte, salgından kaynaklanan ekonomik daralmanın ne kadar olacağı konusunda büyük belirsizliğin bulunması, oluşturacağı etkilerin tahminini güçleştirmektedir. Ayrıca beklentiler, özellikle gelişmekte olan ülkelerde milyonlarca kişinin yoksulluğa sürükleneceği yönündedir. Diğer yandan gelişmiş ülkelerde GSYİH daralmasının devam etmesi, resesyon beklentilerinin artmasına neden olmuştur (Martin vd., 2020:2).

Covid-19 salgınının etkisiyle dünyadaki gelişmelerin, Türkiye ekonomisine de büyük ölçüde yansdığı görülmektedir. Bu çalışmada, salgın sürecinde kısıtlamaların yoğun olduğu dönemde hanehalkının tüketim ve harcama yapılarındaki değişmelerin tespit edilmesi amacıyla bir anket çalışması yapılmıştır. Elde edilen bulgulardan en dikkat çeken, Covid-19 salgını sürecinde, tüm zamanını ev karantinasında geçiren bireylerin tüketim harcamalarında önemli ölçüde değişimlerin olduğu gözlenmiştir. Salgın sürecinin ne kadar süre etkili olacağı belirsiz olduğu için bu dönemde ilk dikkat çeken durum, tüketicilerin hayatını devam ettirebilmesi açısından market raflarını boşaltması ve gıda stokuna gitmesi olmuştur. İlerleyen süreçte virüsün bulaşma tehlikesini göz önünde bulunduran tüketiciler elektronik ticaret sitelerinden ihtiyaçlarını temin etmeye yönelmiştir. Gıda ve temizlik ürünlerinin yanı sıra, daha iyi zaman geçirmek üzere kültürel harcamaların arttığı görülmektedir. Bu dönemde ayrıca, virüsün bulaşma

korkusu ve salgına yakalanma riskini düşürmek üzere tüketiciler ödemelerinde kredi kartı ve temassız ödeme gibi seçeneklere yönelmesi salgın sürecinin dikkat çeken bir diğer özelliği olmuştur. Elde edilen bu sonuçların literatüre uygun yönde olduğu görülmektedir.

Covid-19 salgınının beklenilenden uzun sürmesi nedeniyle, piyasalarda arz şokunun etkisini azaltmak üzere elektronik ticaret altyapısının güçlendirilmesi önemli görülmektedir. Hem üreticilerin pazarlama ve satışta hem de tüketicilerin bu tür alışverişi daha çok tercih etmesi sağlandığında, arz şoklarından beslenen talep şokunun etkisi de sınırlandırılabilir. Bu noktada, üreticilerin tüketim yapısındaki değişimleri takip ederek bunlara uyum sağlamaları önemli görülmektedir. Bunun yanı sıra salgın süresinde devletin üretici ve tüketiciler için aldığı tedbirlerin ekonomiyi dengeleyici olması gereklidir. Tüketiciler açısından sunulan destekler talebi artırıp ekonomiyi canlandırabilir. Ancak yeterli üretim olmazsa talepteki bu artış enflasyonla sonuçlanacaktır. Ayrıca, üreticilerin desteklenmesi ve üretim artışının sağlanması ekonomiyi genişletebilir. Ancak yeterli talep olmazsa ekonomi durgunluğa girebilir. Dolayısıyla, devlet kaynak tahsisi yaparken ekonominin yapısal özellikleri ve dengelerin korunmasını gözeterek yapması krizin şiddetini azaltacak ve diğer ülkeler göre daha kolay toparlanmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı (2020), Ekonomi Haberleri, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/salgina-karsi-dunya-hangi-onlemleri-aldi-turkiye-neler-yapti/1811298>, Erişim Tarihi: 04.07.2020.
- Andersen, Asger Lau, Emil Toft Hansen, Niels Johannesen and Adam Sheridan (2020), Pandemic, Shutdown and Consumer Spending: Lessons from Scandinavian Policy Responses to COVID-19, Papers 2005.04630, arXiv.org.
- Baker, Scott R., R.A. Farrokhnia, Steffen Meyer, Michaela Pagel and Constantine Yannelis, How Does Household Spending Respond to an Epidemic? Consumption During the 2020 COVID-19 Pandemic, Becker Friedman Institute Working Paper, 2020-30.
- Brodeur, Abel, David Gray, Anik Islam and Suraiye Jabeen Bhuiyan (2020), A Literature Review of the Economics of COVID-19, IZA Discussion Paper Series, N.13411.
- Ceylan, Rahmiye Figen, Buhan Özkan and Esra Mulazimogullari (2020), Historical Evidence for Economic Effects of COVID-19, The European Journal of Health Economics, 21, 817-823.

- Chao, Sung-Po (2020), Simplified Model on the Timing of Easing the Lockdown, Papers 2007.14072, arXiv.org.
- Chen, Haiqiang, Wenlan Qian and Qiang Wen (2020), The Impact of the Covid-19 Pandemic on Consumption: Learning from High Frequency Transaction Data, SSRN, id3568574.
- Cullen, Maximo Torero (2020), Coronavirus Food Supply Chain Under Strain What to do?, <http://www.fao.org/3/ca8308en/ca8308en.pdf>, Access to Date: 24.06.2020.
- Dilek, Serkan and Nurdan Çolakoğlu (2011), The Relationship Between Income and Consumption After Global Financial Crisis, *China-USA Business Review*, 10(12), 1221-1230.
- Jansen, Eilev S. (2013), Wealth Effects on Consumption in Financial Crises: The Case of Norway, *Empirical Economics*, 45, 873-904.
- Jawadi, Fredj and Ricardo M. Sousa (2013), The Relationship Between Consumption and Wealth: A Quantile Regression Approach, *Revue D'Économie Politique*, 124(4), 639-652.
- Jung, Hojin, Minjae Park, Kihoon Hong and Eunjung Hyun (2016), The Impact of an Epidemic Outbreak on Consumer Expenditures: An Empirical Assessment for MERS Korea, *Sustainability*, 8(5), 1-15.
- Kılıç, Selim (2012), Örnek Büyüklüğü, Güç Kavramları ve Örnek Büyüklüğü Hesaplaması, *Journal of Mood Disorders*, 2(3), 140-142.
- Malden, Kaj and Suzanna Stephens (2020), Cascading Economic Impacts of the COVID-19 Outbreak in China, U.S.-China Economic and Security Review Commission, Staff Research Report, April 21, 2020.
- Martin, Amory, Maryia Markhvida, Stephane Hallegatte and Brian Walsh (2020), Socio-Economic Impacts of Covid-19 on Household Consumption and Poverty, Papers 3173111, arXiv.org.
- McKibbin, Warwick J. and Roshen Fernando (2020a), The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19 Seven Scenarios, CAMA Working Paper No. 19/2020. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3547729> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3547729>
- McKibbin, Warwick and Roshen Fernando (2020b), The Economic Impact of COVID-19, CEPR Press, London.
- Nicola, Maria, Zaid Alsafi, Catrin Sotrab, Ahmed Kerwan, Ahmed Al-Jabir, Christos Iosifidis, Maliha Agha and Riaz Agha (2020), The Socio-Economic Implications of the Coronavirus Pandemic (COVID-19): A Review, *International Journal of Surgery*, 78, 185-193.

Qiu, Yun, Xi Chen and Wei Shi (2020), Impacts of Social and Economic Factors on the Transmission of Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) in China, *Journal of Population Economics*, 33, 1127-1172.

Sheth, Jagdish (2020), Impact of Covid-19 on Consumer Behavior: Will The Old Habits Return or Die?, *Journal of Business Research*, 117, 280-283.

Soylu, Özgür Bayram (2020), Türkiye’de Pandemi Dönemi Tüketici Davranışları COVID-19, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu (2020), Erişim Adresi: <http://www.tuik.gov.tr/Start.do;jsessionid=6vwLf9Z2Ty2QG2ZmGvLN9yGnwg6rNQxZCBTmPFKNkNHvmFPTpZ4!810689693>, Erişim Tarihi: 23.07.2020.

Wen, Zhang, Gu Huimin and Raphael R. Kavanaugh (2005), The Impacts of SARS on the Consumer Behaviour of Chinese Domestic Tourists, *Current Issues in Tourism*, 8(1), 22-38.

Worldometers (2020), Erişim Adresi: https://www.worldometers.info/coronavirus/?fbclid=IwAR07FK6Jx9gcvzQXCVbfZodsJMUKby6-ozgqzA0wgQF0pQOgQ1jSM_kfBBc, Erişim Tarihi: 25.09.2020.

Wren-Lewis, Simon (2020), *The Economic Effects of a Pandemic*, CEPR Press, London.

Covid-19 Salgınının Tüketicilerin Talep Yapısı Üzerindeki Etkileri
(The Effects of Covid-19 Pandemic on Consumers' Demand Structure)

T.C.
SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Hukuk Müşavirliği

Sayı : 60263016-050.06.04-E.459270
Konu : Etik Kurul Kararı

02/06/2020

Sayın Doç.Dr. İlkay NOYAN YALMAN

İlgi : 12/05/2020 tarih ve 54271 sayılı dilekçeniz.

İlgi dilekçeniz ve ekleri, Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Kurulunca incelenmiştir. Kurulun 21/05/2020 tarih ve 8 no'lu toplantısında alınan 7 no'lu kararda; "*Karar 7: Üniversitemiz İİBF Ekonometri Bölümünde görev yapan Doç. Dr. İlkay NOYAN YALMAN'ın 12/05/2020 tarih ve 54271 sayılı dilekçesi ekinde sunduğu; "COVID 19 Salgınının İşgücü Piyasaları ve Tüketici Davranışları Üzerindeki Etkileri "* araştırmanın etik olarak uygunluğu Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığı tarafından incelenmiş ve etik açıdan bir sakıncası olmadığı yönünde, Rektör olurlarına sunulmak üzere oybirliği ile, Karar verildi" denilmekte olup, 21/05/2020 tarihli Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Kurul toplantısında alınan 7 no'lu karar, Rektörlük olurlarına sunulmuş ve Rektör oluru alınmıştır.
Bilgilerinizi rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof.Dr. Ahmet ALİM
Rektör Yardımcısı

01/06/2020 Hukuk Müşaviri V.
01/06/2020 Genel Sekreter V.

Av. Salih KARACA
Prof.Dr. Hakan YEKBAŞ

Adres : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Hukuk Müşavirliği Sivas
Telefon : 0 346 219 1010 Belgegeçer : 0 346 219 1138
e-Posta : hukuk@cumhuriyet.edu.tr Elektronik Ağ : www.cumhuriyet.edu.tr

Bilgi için : Gamze ÇİFTÇİ
Unvanı : Sürekli İşçi

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Econder |

ECONDER
International Academic Journal

ISSN: 2602-3806